

AZ 1848–1849. ÉVI ORSZÁGGYŰLÉS MÁRTÍRJAI

(Konferenciák az Országgyűlési Múzeumban 1.)

Szerk. Kedves Gyula – Pelyach István

Országgyűlés Hivatala, Bp. 2016. 188 oldal

BATTHYÁNY LAJOS GRÓF

Az 1848–1849. évi országgyűlés mártírjai

(Konferenciák az Országgyűlési Múzeumban 2.)

Szerk. Kedves Gyula – Pelyach István

Országgyűlés Hivatala, Bp. 2017. 257 oldal

2016-ban az Országgyűlési Múzeumban hagyományteremtő szándékkal konferenciasorozat indult, amely az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc utáni megtorlásnak áldozatul esett, ismert és a köztudatban kevésbé számon tartott személyek életpályáját, tevékenységét térképezi fel. Eddig összesen három kötet jelent meg (a legújabb, Szacsvey Imréről szóló kiadvány 2018-ban), közülük az első kettőről lesz szó ebben az ismertetésben. E tanulmánygyűjteményekben az előadások írásos változata szerepel, így azok elérhetővé váltak az érdeklődők számára is.

A konferenciák lebonyolítása, illetve a tanulmányok közreadása a szervezők szándékait követve több célt szolgál. A 2015. október 13-án, illetve 2016. október 6-án az Országgyűlési Múzeumban megtartott tudományos eszmecsere megrendezésük dátumával reflektáltak az aradi vértanúk kivégzésének emléknapjára, tehát megemlékező és emlékeztető gesztusként is felfoghatóak. Ehhez kapcsolódott egyfajta nemzetépítési szándék is, hiszen a konferenciák megálmodói a mártíroknak a nagyközönséggel való megismertetését a nemzettudat erősítéseként értelmezték. Az események megrendezésének helyszíne pedig szimbolikusnak tekinthető, hiszen az érdeklődők az Országgyűlési Múzeumban a törvényhozó szerv egykori tagjainak sorsát követhették nyomon.

Noha némelyik vértanú nem ismeretlen személyiség (például Batthyány Lajos gróf), többek esetében szinte az alapokig lenyúló kutatásokra volt szükség ahhoz, hogy nevük ismertebbé válhasson a nagyközönség, illetve a nem szakmabeliek körében is. Ily módon bátran kijelenthetjük, hogy például Jeszenák János vagy Perényi Zsigmond életútjának megrajzolásakor számos új tudományos eredményt adhattak közre az előadók, de akár Batthyány pályájának is akadnak eddig feltáratlan újabb részletei, Urbán Aladár egyébként úttörő jellegű, több évtizeden át tartó kutatásait követően is. Mindez a történettudományban bekövetkezett azon szemléletbeli és módszertani változásokat is jelzi, amelyek a kultuszok középpontjába állított személyiségek mellett a korabeli közélet sokszor második vonalában tevékenykedő és/vagy az utókor emlékezetéből (szinte) kihullott alakokra is ráirányítják a figyelmet, illetve metodikailag lehetővé teszik a kutatást.

A sorozat első darabja „bevezető” jellegű, a tanulmányok az újra berendezkedő abszolutizmus által végrehajtott retorziókról, illetve az egyes korszereplőkről szólnak. Olyan politikusi gárdáról van szó, amelyet a szerkesztők véleménye szerint egy Batthyány Lajos körül kialakult, jól körülhatárolható csoport alkotott, s az említett személyek bemutatásával a korabeli köznemesi elit sokszínűsége, az eddig gyakran kevés figyelmet kapott aktorok alig ismert, a polgári átalakulás szempontjából mégis jelentős tevékenysége is feltárul.

Hermann Róbert a szabadságharcot követő megtorlás elveit és gyakorlatát mutatja be egy alapos tanulmányban. A szerző alapvetően egy folyamatosan változó célokat követő retorzióról beszél, amelynek irányításában döntő szerep jutott Ferenc Józsefnek. A kivégzések szimbolikáját (s egyben az elrettentő szándékot) jól mutatja az, hogy megtizedelték a magyar politikai és katonai elitet, de sok kisember is a bosszú áldozatává vált. Hermann Róbert tehát

egy totálishoz közelítő, de nem irracionális – éppen ellenkezőleg: sok szempontból nagyon is tudatos – megtorlóról értekeznek, amelyet azonban sikertelenné értékel, mivel az korlátozta a hatalom elfogadottságát, és minden ellenállási formát lehetetlen is volt elfojtani.

A kötet további részében öt korabeli személyiségről olvashatunk rövid pályaképet. Urbán Aladár az első felelős magyar miniszterelnök jórészt általa feltárt életútjának egy szeletét foglalja össze (*Batthyány Lajos gróf – a magyar Egmont. A miniszterelnöki kinevezéstől a hadbíróági ítéletig*). A szerző Károlyi Árpádra hivatkozva közli, hogy az ítélet már előre megszületett, azaz a jellemes Batthyány egy koncepciós per áldozataként fejezte be az életét. Molnár András a *Csány László. Pártvezér, kormánybiztos, vértanú* című tanulmányában az elhivatottan liberális, Deák Ferenc hívéből Kossuth Lajos pártolójává vált zalai politikus alakját rajzolja meg, aki a kortársai közül sokaknak elnyerte a rokonszenvét, s aki tudatosan vállalta a mártíromságot. Melkovics Tamás szintén a mágnások közé kalauzolja el olvasóit a *Perényi Zsigmond báró. Bíróból vádlott és vértanú* című írásában. A történeti emlékezetben kevésbé jelen lévő Perényinek majdnem öt évtizedes közéleti tevékenységét elemzi a szerző; a báró a vármegyei politizálás kereteiből kilépve ugyan állami hivatalt vállalt, de megmaradt szabadelvűnek. Ő is elfogadta a vértanúsorsot, méltósággal távozott a földi létből.

Fónagy Zoltán egy eddig szintén kevés figyelmet kapott kisnemes életútját tárja fel közleményében (*Szacsavay Imre. Az elvhűség „példa-áldozata”*). Szacsavay szintén a vármegyei politizálás területéről indult, szintén elvű ellenzéki volt, ám sajátos módon átvett bizonyos radikális és centralista nézeteket is. 1849-ben a Békepárt felé is közeledett, de ténykedése következtében így is a kivégzettek közé került, s személyében (mindössze 31 évet élt) a fiatal nemzedék is a vádlottak padjára került. (Az ő sorsával részletesebben a sorozat legutóbb megjelent kötetében Melkovics Tamás, Kedves Gyula, Pelyach István, Hermann Róbert és Fleisz János egy-egy tanulmánya foglalkozik.) Kedves Gyula egy udvarhű családból származó főrend tragikus sorsát mutatja be a *Jeszenák János báró. Akit egy főhercegasszony sem menthetett meg* című tanulmányában. Jeszenáknak semmilyen „bűncselekményt” sem tudtak felróni bírái, csupán az uralkodóval való „szembefordulása” miatt ítélték halálra.

A kötet tanulmányai tehát rávilágítanak arra, hogy több nemzedék is érintett volt a kivégzésekben (hiszen Perényi Zsigmond 1783-ban született, míg például Szacsavay Imre 1818-ban), és a fentebb említett politikusok a szabadságharc leverését követően tisztában voltak a rájuk váró sorsal, méltósággal viselték a kiszabott ítéletet. Emellett feltárul a korabeli nemesi politizálás világa, a sok esetben a vármegyékből induló életpályák, eszmei-politikai képzettség közös volta, illetve hogy mennyire jellemző e csoport tagjaira a haza szolgálatában vállalt mártírium mint lehetséges életút-vég.

A sorozat második kötete Batthyány Lajosról szóló írásokat tartalmaz. Az előszóban az első felelős magyar miniszterelnökről mint szimbolikus alakról esik szó, aki egyrészt vértanúságával, másrészt tevékenységével (a polgári átalakulás egyik legfőbb irányítójaként pozicionálják őt) vált jelképpé. A tanulmányok időrendben követik egymást, s a kiadvány szinte biográfiként is olvasható.

Molnár András a *Batthyány Lajos indíttatása, felkészülése és politikai pályakezdetek* című közleményében a grófnak az 1830-as évekig tartó életszakaszát rajzolja meg. Batthyány aulikus családi háttérrel rendelkezett, ekkor kevésbé kötődött Magyarországhoz, ám amint azt a szerző plasztikusan ábrázolja, tudatos és kitartó önképzéssel, kapcsolatrendszerének kiépítésével fokozatosan felkészült a közéleti tevékenységre, noha a vármegyei közéletben még nem vett részt jelentős mértékben. Melkovics Tamás azt vizsgálja, hogyan vált a gróf a mágnásellenzék vezérévé, hogyan próbálták összetartani a nézeteltérések szabdalta és heterogén csoportot, s az 1840-es évek közepétől hogyan állította Batthyány a cél szolgálatába a saját növekvő népszerűségét és befolyását (*Batthyány Lajos a főrendi ellenzék élén*).

Pelyach István tanulmánya – *Batthyány Lajos gróf és a törvényes(itett) forradalom* – már a címében is jelzi azt, hogy noha 1848 tavaszán vér nélkül győzött az átalakulás/átalakítás szelleme, a korabeli magyar politikai elitnek sokat kellett fáradoznia azért, hogy a polgári átalakulás a törvényes keretek között menjen végbe. Azaz teljes joggal tarthatjuk irányított változásnak a lezajlott eseményeket, amelyek során Batthyánynak különösen jó érzékkel kellett egyensúlyoznia a tömegmozgalmak és az udvar között, s a kompromisszum keresése közben az utolsó pillanatig ragaszkodott a törvényességhez.

Hermann Róbert a *Batthyány Lajos a kormány élén* című írásában a gróf miniszterelnöki működését helyezi mérlegre. Szerinte Batthyány korábbi működése predesztinálta őt erre a pozícióra, és a kormánya több tagjával is kifejezetten jó viszonyt ápolt. Noha egyre súlyosabb bel- és külpolitikai nehézségekkel kellett szembenéznie, a kormány 1848 szeptemberi lemondását követően elhivatottsága és kötelességtudata miatt ő mégis hivatalban maradt. Hermann értékelése szerint a kabinetnek és Batthyánynak nem sikerült megoldania minden problémát, ténykedésük a polgári átalakulás véghezvitele és megvédése terén mégis eredményesnek mondható.

Kedves Gyula katonapolitikai térre kalauzolja el az olvasót (*Batthyány Lajos a hon védelmében*). A szerző hangsúlyozza a gróf központi szerepét az önálló magyar haderő megeremtésében, e tevékenységét később mint „fegyveres lázadást” az egyik fő vádpontként akarták felhasználni a perében. Batthyány jelentőségét azonban abban is látja Kedves Gyula, hogy kitűnő politikai érzékkel igyekezett az adott törvényes keretek közé beilleszteni a magyar honvédség megeremtésének forradalmi lépéseit.

Erdődy Gábornak a *Batthyány Lajos és az önálló magyar külpolitika kezdetei* címet viselő írása feltérképezi az első felelős magyar kormány külpolitikai mozgásterét, lehetőségeit, illetve az örökös tartományokhoz fűződő kapcsolatainak alakulását. A magyar politikai vezetés az áprilisi törvényekkel a perszonáluniós megoldáshoz közelített, s óvatos optimizmussal próbáltak szövetségeseket keresni (angolok, franciák, németek), miközben az oroszoktól való félelem megmaradt. 1848 nyarától rugalmasan igyekeztek alkalmazkodni a folyamatosan változó körülményekhez, reálpolitikát folytatni, de bizonyos nagyhatalmi ábrándok – a Buda központú magyar birodalom megeremtése – is felbukkantak.

A kötetet Csorba László közleménye zárja, amely *Batthyány Lajos újratemetése és a Batthyány-kultusz* címmel arra kérdésre keresi a választ, hogyan vált a gróf alakja elfogadhatóbbá az uralkodó és környezete szemében az 1870-es évekre, és miért nem alakult/alakulhatott ki valódi kultusz Batthyány személye körül. A kiegészítést követően a néhai miniszterelnök emléke aktuálpolitikai felhangokkal telítődött, hiszen a megkoronázott uralkodó egyúttal Batthyány „gyilkosa” is volt, ezért az Andrássy-kormány kihátrált az újratemetés megszervezéséből, s a főváros közössége kezdett szervezkedni. A későbbi évtizedekben már a Kossuth Lajos, majd Széchenyi István körül létrejött kultusz megerősödése szorította háttérbe Batthyány alakját.

E kötet írásai tehát rávilágítanak arra, hogy Batthyány működése nem csupán a miniszterelnökségre és a Védegyelet támogatójának a szerepére korlátozódik, hiszen rendkívül aktívan és állhatatosan vett részt a polgári átalakulás előkészítésében és véghezvitelében. Ha végigtekintünk a viszonylag rövid közéleti pályáján, azt láthatjuk, hogy többféle szerepvárásnak is nagy sikerrel tett eleget. A tanulmányokból kirajzolódik egy olyan politikus portréja, aki felnőttként ébredt rá magyarságára, s ettől kezdve folyamatos önképzéssel tökéletesítette magát, elhivatottsággal állt ki a magyar liberálisok nemzetépítési céljai mellett, miközben az utolsó pillanatig próbált a törvényesség útján maradni. Tevékenysége egyben mártírtársainak sorsát is példázza: a reformkorban létezett olyan egyéni és társadalmi potenciál, amelyet hasznosítani lehetett egy cél érdekében, és habár ezek a személyek feláldozták magukat, munkásságuk és nevük fennmarad. Ehhez járul hozzá ez a két kiadvány is – s remélhetőleg a folytatás is hasonlóan színvonalas lesz.

Bodnár Krisztián